

УДК: 378 (575.2)+378(52)

DOI 10.33514/1694-7851-2022-4-352-357

Самаров А.

аспирант

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети

Самаров А.

аспирант

Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева

Samarov A.

Graduate Student

Department of Pedagogy

Kyrgyz State University named after I. Arabaev

КЫРГЫЗСТАНДЫН ЖАНА ЯПОНИЯНЫН ЖОГОРКУ КЕСИПТИК БИЛИМ БЕРҮҮ СИСТЕМАЛАРЫНЫН САЛЫШТЫРМА АНАЛИЗИ**СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ СИСТЕМ ВЫСШЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ КЫРГЫЗСТАНА И ЯПОНИИ****COMPARATIVE ANALYSIS OF HIGHER PROFESSIONAL EDUCATION SYSTEMS IN KYRGYZSTAN AND JAPAN**

Аннотация: Макалада Кыргызстан жана Япониянын жогорку билим берүү системасына салыштырма анализ берилген. Кыргызстан жана Япониянын жогорку билим берүү системасы ыкчам прогресс менен мүнөздөлөт. Анализ эки өлкөнүн өнүгүшүнүн ар кыл этаптарында жогорку кесиптик билим берүү актуалдуу маселелерди чечип келгендигин көрсөттү. Ар бир башка система сыяктуу эле, жогорку кесиптик билим берүү системасы өзүнүн өнүгүшүнүн бардык көрсөткүчтөрү боюнча коомдогу жүрүп жаткан динамикалык өзгөрүүлөрдүн көчүрмөсү болуп саналат.

Негизги сөздөр: салыштырма анализ, Кыргызстан, Япония, жогорку кесиптик билим берүү, жалпы окшоштуктар, айырмалоочу өзгөчөлүктөр.

Аннотация: В статье дается сравнительный анализ систем высшего образования Кыргызстана и Японии. Системы высшего образования в Кыргызстане и Японии характеризовались быстрым прогрессом. Анализ показал, что на разных этапах развития этих двух стран высшее профессиональное образование решало актуальные задачи. Как и любая другая система, система высшего профессионального образования по всем показателям своего развития является копией динамических изменений, происходящих в обществе.

Ключевые слова: сравнительный анализ, Кыргызстан, Япония, высшее профессиональное образование, общие черты, отличительные черты.

Annotation: The article provides a comparative analysis of higher education systems in Kyrgyzstan and Japan. The system of higher education in Kyrgyzstan and Japan was characterized by rapid progress. The analysis showed that at different stages of the development of the two countries, higher professional education solved urgent problems. Like any other system, the system of higher professional education in all indicators of its development is a copy of the dynamic changes taking place in society.

Keywords: comparative analysis, Kyrgyzstan, Japan, higher professional education, common features, distinctive features.

Япониянын билим берүү системасы көп жагынан башка өнүккөн батыш өлкөлөрүнүн билим берүү системалары менен окшош. Буга карабастан, Японияны көптөгөн адамдар үчүн кызыктуу кылган билим берүү системасынын белгилүү бир өзгөчөлүктөрү бар.

Арийне, Японияда билим берүү системасы күчтүү, көп институттар жана багыттар бар, себеби бул система көптөн бери түптөлүп, кыйла күчтөнүп жана өнүктүрүлүп келет. Кыргызстан өз алдынча караганда, өтө жаш мамлекет жана бул тармакта каада-салттарга жана сапатка ээ болууга азырынча жетише элек. Ошондуктан биз айырмалоочу жана жалпы белгилерди табууга жана аларды анализдөөгө аракеттенип көрөлү.

Жалпы белгилер: 1. Баалуулукка багытталган түзүм (ченемдик базанын түзүмүнө ылайык). Кыргызстанда жана Японияда үзгүлтүксүз билим берүү системасын (мыйзамдар, билим берүү жөнүндөгү программалык документтер, жогорку билим тууралуу атайын жоболор ж.б.) жөнгө салуучу, мамлекеттик деңгээлдеги мыйзамдык жана ченемдик актылардын окшош түзүмдөрү бар. Кыргыз Республикасындагы жана Япониядагы жогорку билим берүү маселелери боюнча мамлекеттик деңгээлдеги учурдагы негизги мыйзамдык жана ченемдик актылардын анализи Кыргызстандын жана Япониянын мыйзамдык базасы бир топ айырмалуу жана бай экендиги, ошондой эле эки өлкөдө тең мыйзамдык базанын окшош түзүлүшү бар экендиги тууралуу тыянак жасоого мүмкүндүк берди. Биринчиден, мамлекеттик ишмердүүлүктөгү билим берүүнүн артыкчылыгын, адам баласынын билим алуу укугун, окутуучулардын укуктарын жана эркиндигин кепилдеген мамлекеттик же борбордук мыйзамдар. Экинчиден, билим берүүнүн келечек өнүгүүсүнүн стратегиясын жана артыкчылыктарын басча белгилөөчү билим берүү документтери.

Кыргызстан жана Япония билим берүү жаатында мамлекеттик билим берүү стандарттарын кабыл алууда олуттуу прогреске жетишишкен. Билим берүүнүн бардык баскычтарында, анын ичинде жогорку билим берүүдө окуу программалары кайра каралып чыккан жана азыркы эл аралык стандарттарга адаптацияланган.

2. Уюштуруучулук-педагогикалык шарттар: Адистерди даярдоонун максаттары тууралуу: Эки өлкөдө тең билим берүүнүн максаты өлкөнүн индустриалдык-инновациялык өнүгүү стратегиясынын алкагында экономиканын модернизацияланышынын маанилүү фактору боло турган жаш адистерди даярдоо болуп саналат. Жогорку кесиптик билим берүү Японияда жогорку баалуулуктардын бири болуп саналат жана адистерди даярдоодо да, ошондой эле инсандын калыптанышында да маанилүү ролду ойнойт.

Жогорку кесиптик билим берүүнү өнүктүрүү тууралуу: кыргыз жана япон жогорку кесиптик билим берүү системалары азыркы абалга жетүүгө чейин калыптануунун жана реформалоонун татаал жолун басып өттү. Эки өлкөдө тең бирдиктүү билим берүү мейкиндигин түзүүгө, өндүрүш менен илимдин, жогорку квалификациялуу жана илимий кадрлардын жетишсиздигин жоюуга багытталган жогорку кесиптик билим берүү

системасындагы интеграциялык процесстер активдүү өнүгүүдө. Кыргызстанда жана Японияда жогорку кесиптик билим берүү системасын модернизациялоонун алдында керектүү квалификацияларды сапаттуу даярдоо боюнча рыноктун талаптары менен шартталган, стратегиялык милдеттер турат.

3. Көп деңгээлдүү билим берүү: Кыргызстанда билим берүү Болон системасы үчүн стандарттуу жана бакалавриат, адистик (айрым адистиктер боюнча, мисалы, медицина, клиникалык психология ж.б.), магистратура, докторантура боулуп бөлүнөт. Бакалавриатта билим алуу, салттуу түрдө 4 жылды түзөт, адистикте – 5 жыл (медициналык факультеттер үчүн 6 жыл) жана магистратура бакалавриаттан кийин 2 кошумча жыл, 3 жыл – PhD докторантура. Магистр даражасы жана адистин диплому PhD жана аспирантуранын докторлук программаларына жол ачат [1, 44-б.].

Японияда да бакалавриат, магистратура жана докторантураны камтыган окшош система иштеп келет. Бакалавр даражасын 4–6 жылда (окуу мөөнөтү тандалган адистиктен көз каранды), магистр даражасын – 2 жылда алса болот, ал эми 3 жылда доктор боло алышат.

4. Жогорку кесиптик билим берүү системасындагы жалпы дүйнөлүк тенденциялар: Глобалдаштыруунун, интерурутташтыруунун, интеграциялоонун, гибриддештирүүнүн, синхрондоштуруунун жалпы дүйнөлүк процесстери Кыргызстандын да, ошондой эле Япониянын да жогорку билим берүүсүнө мүнөздүү.

Айырмалоочу белгилер: Жогорку билим берүү системасындагы алгачкы учурдан баштайлы.

1. Японияда билим берүү системасын камсыздоо жана көзөмөлдөө үчүн улуттук органдардын жоопкерчилиги бардык окуу жайлар үчүн Билим берүү, маданият, спорт, илим жана технологиялар министрлигинин (MEXT) карамагында. Кыргызстанда – Билим берүү жана илим министрлиги жалпы жана мектептен тышкаркы билим берүүнү, орто атайын билим берүүнү жана жогорку билим берүүнү өнүктүрүү үчүн түздөн-түз жоопкерчиликте.

2. Кыргыз Республикасында жогорку кесиптик билим берүү жалпы орто билимдин базасында жүзөгө ашырылат. Ал эми Японияда толук жана толук эмес билимдин негизинде ишке ашырылат.

3. Университетке тапшыруу. Япониянын жогорку билим берүү системасын анализдөө менен, белгилей турган нерсе, жалпысынан билим берүүгө Японияда өтө жоопкерчиликтүү мамиле жасашат, ал ар бир япондун жашоосунда маанилүү ролду ойнойт. Кенже мектеп баскычында эле япондуктар жогорку окуу жайга тапшырууга умтулушат, жана ал максатты карай тыкыр жана пландуу аракеттерди жасоо менен бет алышат. Окууга кирүү үчүн япон абитуриенттери эки сынак тапшырышат, биринчисин мектептен тапшырышат, бул жалпы улуттук сынак болуп саналат, Кыргызстандагы ЖРТ (Жалпы республикалык тестирлөө) сыяктуу, экинчиси сынакты конкреттүү жож үчүн тапшырышат. Белгилей турган нерсе, япондуктар жалпысынан мектепте да, ошондой эле ЖОЖдо да өтө көп сынак тапшырышат. Муну япон билим берүүсүнүн өзгөчөлүгү катары кароого болот, бир да башка өлкөдө сынактардын мынчалык саны жок [2]. А бирок жеке менчик ЖОЖго сынак тапшырбастан өтө алган абитуриенттердин категориясы бар, бул билим берүүнүн үзгүлтүксүздүгү аспектиси менен байланышкан, б.а. айрым ЖОЖдордун мектеп жана жада калса бала бакчалар түрүндөгү өзүнүн мекемелери бар, жана бала бир баскычтан экинчи баскычка өтүп турат, автоматтуу түрдө институтка же университетке кабыл алынат. Кыргызстанда окууга тапшыруу үчүн артыкчылыктуу түрдө ЖРТ (Жалпы республикалык тестирлөө) системасы иштейт, ал

көптөгөн ЖОЖдор үчүн жетиштүү болуп саналат. А бирок, ички сынак тапшыруу талап кылынган ЖОЖдор да бар, алсак, көп учурда чыгармачыл факультеттер, журналистика ж.б.

4. Белгилей турган нерсе, япондуктар эң популярдуу, топ ЖОЖдорго тапшырууга аракеттенишет, ошол эле учурда ушул ЖОЖдордо билим алуу башкаларга караганда кыйла, болжол менен 10 эсе арзаныраак. Японияда акысыз орундар же акысыз ЖОЖдор принцибинде жок. Мамлекет тарабынан билим алууга стипендияга берүү практикасы бар, бирок ал да кийин студенттер тарабынан кайра кайтарылып берилүүгө тийиш. Кыргызстанда ЖРТ (Жалпы республикалык тестирлөө) боюнча жогорку балл алган учурда акысыз жогорку билим алуу мүмкүнчүлүгү бар, бирок мындай орундардын саны анчалык көп эмес. Кыргызстанда ЖОЖдордогу гранттык орундарга квоталар мурункудай эле калууда жана 2021-2022-окуу жылында 5 795 түзгөн. Белгилей турган нерсе, бул сан акыркы бир нече жыл бою өзгөргөн эмес [3].

5. Окуу төлөмүнүн баасын салыштыра турган болсок, анда, албетте, Кыргызстанда окуу төлөмүнүн наркы кыйла азыраак, себеби, Япония салыштырмалуу деңгээли боюнча да жакыр өлкө. ЖОЖдо билим алуунун төлөмүнүн минималдык суммасы – 26 600 сом жана адистикке жараша коэффициент кошулат. Эң эле кымбат адистик катары медицина болуп саналат, мындай ЖОЖдо билим алуу үчүн 39 540 сом төлөнөт. Ошондой эле компьютердик технологиялар жана башка технологиялык адистиктер менен байланышкан адистиктер да кымбат. Японияда, мисалы, Токио университетинде төлөм жылына 535 800 йенди түзөт, бирок жеке менчик япон университетинде төлөм 10 эсе жогору, Японияда жеке менчик университеттердин саны да 3,5 эсеге көп. Мындай айырманы, Япония эң бай жана өнүккөн өлкөлөрдүн бири болгондугу, жана мыкты билим алуу үчүн япондуктар кыйла көп каражат жумшаганга даяр экендиги менен түшүндүрүлөт.

6. Эгер ЖОЖдордун өздөрүн карай турган болсок, Японияда ар бир жогорку окуу жай болгон менен 10дон факультетти сунушташат жана аларда 10 миңден студенттер билим алышат. ЖОЖ канчалык чоң болсо, ошончолук көп сандагы факультеттери болот, мисалы, Токио университетинде 16 миң студент окуган 13 факультет бар. Кыргызстандын ЖОЖдору менен салыштырсак, аларда да 8–10дон тартып 20дан жогору сандагы факультеттер бар. ЖОЖ канчалык чоң болсо, анын ошончолук көп сандагы факультеттери болот. Мисалы, 2021–2022-окуу жылынын аягында Ж.Баласагын атындагы КУУда – 23 факультет, ОшМУда – 18 факультет, И.Арабаев атындагы КМУда – 14 факультет.

7. Ар бир япон студенти 8 жыл билим ала алат. Белгилей турган нерсе, Японияда студенттерди институттардан окуудан чыгарып салышпайт. Диплом алуу үчүн Япониянын ар бир студентинин башкы максаты – бул керектүү кредит-сааттардын көлөмүн топтоо. Япон жогорку билим берүүсүнүн спецификасы студенттер өздөрү өздөштүрө турган предметтерди тандашат жана өздөрү сабактардын жүгүртмөсүн түзүшөт. Кыргыз ЖОЖдорунда ар бир факультет үчүн дисциплиналардын белгилүү көлөмү жана ЖОЖ тарабынан гана сунушталган сабактардын жүгүртмөсү каралган. Арийне, кээде тандоо боюнча предметтер да кездешет, бирок, бул эрежеден тышкаркы көрүнүш [4].

8. Билим берүү мекемелеринин санына келе турган болсок, Японияда 550 жогорку окуу жай бар, алардын 425 жеке менчик болуп саналышат, бул жалпы көрсөткүчтүн 80% түзөт [5]. Кыргызстанда 73 ЖОЖ билим берүү жаатында иш алып барат, алардын: 33 – мамлекеттик, 30 – жеке менчик [6].

9. Кыргызстанда абитуриенттер мамлекеттик жождорго билим алууну каалашат, көп учурда алар сапаттуу, ишенимдүү жана абройлуу болушат. Японияда да бул университеттер кыйла популярдуу. Аларда болжол менен япон студенттеринин 80% билим алышат.

10. Япониянын эң бир чоң айрымачылыктарынын бири – Японияда окуу жылы, айрым учурларды эске албаганда, апрель айында башталат. Бул мезгил япондуктар үчүн сүйүктүү мезгилдердин бири болуп саналат, себеби сакура гүлдөгөн маал ушул учурда туура келет. Окуу жылы үч триместрден турат. Бул, алардын ою боюнча, жаңыланууга жана жыл бою жакшы маанайда болууга көмөктөшөт. Япондуктар үчүн бул система дээрлик кадыресе көрүнүш катары кабылданат, а бирок калган чет элдик студенттер үчүн мындай мамиле ыңгайсыз, ал эми интеграция жана студенттер менен алмашуу кыйла өнүккөндүктөн, көпчүлүк ЖОЖдор чет элдик студенттер үчүн окуу жылын ылайыкташтырып кайра уюштура алышат. Кыргызстанда салттуу түрдө окуу жылы 1-сентябрда башталат, эки семестрге бөлүнөт, алардын бири кышында – декабрь-январь айларында, ал эми экинчиси – жайында бүтөт. 2023-жылдан баштап ЖОЖго биринчи аракетте тапшыра албай калган бүтүрүүчүлөр эми бир окуу жылын жоготушпайт. Окуу жайлар окууга кабыл алууну жылына 2 жолу уюштурушат: сентябрда жана январда. Бул чечимдин негизги максаты – абитуриенттердин убактысын үнөмдөө [7], жаңы система чет элдик абитуриенттер үчүн да жакшы шарттарды түзөт. ЖРТ да жылына эки жолу өткөрүлөт – май айында жана ноябрь айында.

11. Япониянын ЖОЖдорун интеграциялоо, жогорула айтылып өткөндөй, байыркы тарыхка ээ, айрым ЖОЖдор чет элдик студенттерге ыңгайлашышат.

Кыргызстанда бул процесс азырынча жаңы, ЖОЖдорду дүйнөлүк жана аймактык билим берүү мейкиндигине интеграциялоо эми гана башталды. Кыргызстан студенттерди алмашуу жана Кыргызстанда окутуу боюнча КМШ өлкөлөрүнүн 11 мамлекети менен келишим түзгөн. Кыргызстанда КМШ өлкөлөрүнөн келип билим алып жаткан студенттердин саны акыркы беш жылда 8 миңден 59 миң адамга көбөйгөн, башкача айтканда 8 эсе өскөн. Эң ири үлүш Өзбекстанга туура келет, ал эми Казакстандан келген студенттердин саны 43%дан 3%га чейин төмөндөгөн. Акыркы убактарда кыргыз жождорунда Пакистандан келген студенттер көбүрөөк боло баштады, алардын саны 6%дан 32%га чейин өстү, ал эми индиялык студенттердин саны 77%дан 61%га төмөндөдү [8]. Кыргызстандын университеттеринде 232 миң студент билим алышат, алардын 82 миңи – чет элдик жарандар. Демек, Кыргызстан билимди экспорттойт деп айтууга болот [9].

12. Япониянын университеттеринде билим берүүнү, илимди жана өндүрүштү интеграциялоонун спецификасы. Мунун эң эле көрүнүктүү мисалы болуп, өзүнө илим, билим берүү жана өндүрүштүн маанилүү интеграциялык процессин камтыган изилдөөчүлүк парктар же технопарктер саналышат. 1982-жылы эле Японияда масштабдуу мамлекеттик долбоор – «Технополис» долбоору ишке ашыруу кабыл алынган, анын негизинде ири илимий-изилдөөчүлүк борборлор (технополистер) түзүлө баштаган. Бул жаңы илимий-техникалык борборлорду пландуу өнүктүрүү аркылуу Япониянын аймактык экономикасын күчтөндүрүүгө багытталган жана университеттер (илим), бизнес (өндүрүш) жана жергиликтүү бийлик (жөнгө салуучу звено) ортосундагы аракеттүү кызматташтык идеясына негизделген улуттук стратегия. Япониянын университеттеринде билим берүүнү, илимди жана өндүрүштү интеграциялоонун апробацияланган моделдери өзүнүн ордун жана перспективалуулугун далилдей алышты. Түзүмдүн өзгөчөлүгү пландаштырууда жана

технополисти кийинки башкарууда мамлекеттин монополиялык таасири менен түшүндүрүлөт.

Кыргызстанда жождордун алдында бизнес-инкубаторлорду түзүү боюнча долбоорду ишке ашыруу башталды. Долбоор жаштар арасындагы ишкердүүлүктү колдоого багытталган. Студенттер ар кыл тармактарда стартаптарды түзүү жана алдыңкы идеяларды жүзөгө ашыруу мүмкүнчүлүгүнө ээ болушат. Биздин өлкөдө стартаптардын рыногу эми гана өнүгүп келе жатат. Силикон өрөөнүнүн теориясына ылайык, стартаптардын 10% гана ийгиликке жетише алат. Эң мыкты долбоорлор мамлекет тарабынан каржылоого ээ болушат. Билим берүү министрлигинин маалыматтары боюнча, 32 жождо бизнес-инкубаторлор ачылган [10].

Ошентип, анализдин негизинде жогорку билим берүү системасы Японияда мыкты жана натыйжалуу өнүккөн жана бир нукка салынган, ал эми Кыргызстан мезгил агымы менен бир толкунда болуу жана дайыма жаңы идеяларды кошуу аракеттерин көрүүдө деген тыянак чыгарууга болот. Бул системаларда жалпы өзгөчөлүктөр жана олуттуу айырмачылыктар да бар, бирок ошого карабастан, бул системаларда жалпы тенденциялар жана жогорку билим берүүнү жакшыртуу жана өркүндөтүүгө умтулуулар да бар.

Колдонулган адабияттар:

1. Карабалаева Г.Т. Современные вызовы и перспективы развития подготовки научно-педагогических кадров в университете // Вестник Кыргызского Национального Университета имени Жусупа Баласагына. – 2021. – № 4 (108). – С. 40–46.
2. Нурутдинова А.Р. Обзор системы высшего образования в Японии: анализ профессионального образования для японцев и иностранцев // Проблемы современного педагогического образования. – 2016. – № 53-4. – С. 140–147.
3. Абдиев Ж. С. Система высшего образования Кыргызской Республики в переходный период // Молодой ученый. – 2017. – № 4.1(138.1). – С. 1–4.
4. Пакшина, Н.А. Особенности системы образования Японии / Н.А. Пакшина, П.В. Пакшин // Профессиональное образование. Столица. – 2021. – № 1. – С. 37–38.
5. Нурутдинова А.Р. Обзор системы высшего образования в Японии: анализ профессионального образования для японцев и иностранцев // Проблемы современного педагогического образования. – 2016. – № 53-4. – С. 140–147.
6. Омуров Н.К. Основные направления преобразования высшего образования в Кыргызской Республике // Состояние и перспективы системы обеспечения качества образования в Кыргызской Республике. Сборник статей. – Бишкек, 2021. – 109 с.
7. Порядок приема в высшие учебные заведения Кыргызской Республики <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/159289?cl=ru-ru>
8. Иностранцы студенты в Кыргызстане: сколько их? <https://kundemi.kg/index.php?newsid=5654>
9. Абитуриенты Кыргызстана теперь могут поступить в ВУЗ два раза в год <https://bishkek24.kg/obshhestvo/abiturienty-kyrgyzstana-teper-mogut-postupit-v-vuz-dva-raza-v-god>
10. В 32 вузах Кыргызстана открыли бизнес-инкубаторы https://kaktus.media/doc/466262_v_32_vyzah_kyrgyzstana_otkryli_biznes_inkybatory_spisok.html

Рецензент: пед. илим. док., проф. Калдыбаева А.Т.